

УДК 74.202.2

І.В. Лов'янова

к. пед. н., доцент

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПІДГОТОВЦІ ЇХ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ ВЧИТЕЛЯ

***Резюме.** У статті проаналізовано стан дослідження проблеми підготовки старшокласників до педагогічної професії в психолого-педагогічній науці та практиці та визначаються можливості її розв'язання в умовах профільного навчання старшокласників.*

***Ключові слова:** педагогічна професія, профільне навчання, професійна орієнтація старшокласників.*

***Анотація.** В статье проанализировано состояние исследования проблемы подготовки старшеклассников к педагогической профессии в психолого-педагогической науке и практике и определяются возможности ее решения в условиях профильного обучения старшеклассников.*

***Ключевые слова:** педагогическая профессия, профильное обучение, профессиональная ориентация старшеклассников.*

***Summary.** I.V. In the article the state of research of problem of preparation of senior pupils to the pedagogical profession in the psychologically-pedagogical science and practice, and possibilities of its decision are determined in the conditions of profile studies of senior pupils are analyzed by the author.*

***Keywords:** pedagogical profession, profile studies, professional orientation of senior pupils.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Запровадження профільного навчання в старшій ланці середньої школи нині стає пріоритетним напрямом розвитку української школи. Профілізація навчання в старшій школі – одна із проблем, що знаходиться у центрі уваги сучасних учених і досліджується педагогами і психологами в різних її аспектах: сутність і особливості організації профільного навчання (О.Кабардін, Т.Захарова, П.Лернер, Л.Липова, І.Лікарчук, В.Огнев'юк, Ю.Пархомець, Л.Покроєва, П.Сікорський та ін.); науково-методичний супровід (Н.Бібік, М.Бурда, Р.Вдовиченко, Т.Козлова та ін.); зміст навчання та організація навчально-виховного процесу (А.Баранников, Г.Вороніна, М.Гузик, О.Лазарєв, Ж.Лістарова, А.Пентін, А.Петунін, Г.Пічугіна, С.Рягін, А.Сологуб, С.Трубачева, Н.Чайченко та ін.); методичне і програмове забезпечення варіативної складової (О.Васько, В.Кизенко, П.Лернер, О.Габріелян та ін.), організація допрофільного навчання в основній школі (Е.Аршанський, О.Алесьєва, А.Пінський, Г.Тахтамишева та ін.); моделі профільного навчання у загальноосвітніх закладах сільської місцевості (П.Матвієнко, А.Остапенко, Н.Рухленко, Н.Шиян та ін.) тощо.

Зв'язок проблеми з важливими науковими та практичними завданнями. Традиційна непрофільна підготовка старшокласників в загальноосвітніх закладах, незалежність проходження ЗНО від орієнтації на майбутню професію призводить до порушення зв'язку між школою та ВНЗ. Ці проблеми впливають і на математичну підготовку учнів старшої школи. Математична підготовка має орієнтуватись на розкриття зв'язків математики з оточуючим світом, а математичні вміння та навички мають знаходити безпосереднє застосування в практичній та науковій діяльності. Таким чином, чітко відслідковуються проблеми, що існують на даний час, зокрема розрив між школою та ВНЗ. Вирішити ці проблеми може профілізація старшої школи та якісна профільна підготовка. Профільне навчання має передбачати підвищення рівня самостійності школяра в навчальній діяльності, вироблення здатності до самостійного та творчого виконання завдань професійного змісту, що вимагає розвитку ініціативи, самоко-

нтролю, відповідальності, кмітливості, майстерності і т.ін. З огляду на це, головними принципами підготовки мають бути проблемність і розвивальна спрямованість; формування практичних компонентів досвіду має поєднуватися з теоретичним навчанням [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання відповідної проблеми. У педагогіці і психології (як вітчизняній так і зарубіжній) накопичено значний досвід у дослідженні проблеми професійно-педагогічної підготовки школярів.

Умовно ці дослідження можна поділити на три групи:

Першу групу складають напрацювання у галузі загальної педагогіки та дидактики, які порушують різноманітні проблеми організації навчально-виховного процесу профільних класів та шкіл (кандидатські дисертації: Кнорр Н. В. «Підготовка старшокласників до педагогічної професії вчителя фізики в багатопрофільному ліцеї» (1999); Арнаутов В. В. «Розвиток інтересу до професії вчителя у студентів педколеджа в умовах навчально-накового педагогічного комплексу» (1995); Мухіна Т. Г. «Початкова загально педагогічна підготовка як засіб формування у старшокласників професійного інтересу до педагогічної діяльності (На матеріалі профільних педагогічних класів)» (2003); докторська дисертація: Ревякіна В. І. «Теорія і практика допрофесійної підготовки старшокласників до педагогічної діяльності : На матеріалі педагогічних класів» (2002)).

До другої групи належать напрацювання з теорії виховання (наприклад, кандидатські дослідження: Загребельний С.Л. «Формування у старшокласників інтересу до професії у процесі вивчення предметів фізико-математичного циклу» (2006), Вострікова В. В. «Педагогічні засади професійної орієнтації старшокласників у навчально-виховному процесі профільного ліцею» (2009)).

Третю групу складають дослідження з методики вивчення окремих дисциплін (фізики, трудового навчання, математики, тощо) з урахуванням проф-орієнтації учнів (не завжди на професію саме вчителя) (кандидатські дисертації: Фадєєва К. О. «Курси за вибором з математичним змістом як засіб формування

економічної культури учнів 9-х класів» (2009), Кохужева Р. Б. «Формування готовності випускників загальноосвітніх шкіл до продовження математичної освіти у вузі» (2008), Лебедева С. В. «Розвиток інтелектуально-творчої діяльності учнів при вивченні математики на етапі перед профільної підготовки» (2008), Змушко А. А. «Методична система навчання гуманітаріїв математиці у малих групах» (2009), Мельник О.В. «Підготовка старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії у процесі профільного трудового навчання», Опачко М.В. «Професійна орієнтація учнів в процесі розв'язування задач фізико-технічного змісту» (2001), Пригодій М.А. «Профільне та початкове професійне навчання з електротехніки в загальноосвітній школі» (1999), Благодаренко Л.Ю. «Особистісно-орієнтоване навчання фізики в педагогічних класах» (2003); докторські дисертації: Мартинюк М.Т. «Науково-методичні засади навчання фізики в основній школі» (1999), Гуріна Р.В. «Підготовка учнів фізико-математичних класів до професійної діяльності в області фізики» (2007)).

Формулювання мети та завдань. Мета даної статті – проаналізувати стан дослідження проблеми підготовки старшокласників до педагогічної професії в психолого-педагогічній науці та практиці та визначити можливості її розв'язання в умовах профільного навчання старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Особливого сенсу набуває професійна орієнтація старшокласників у зв'язку із введенням **профільного навчання**, оскільки програма профільного рівня передбачає вивчення предмета з орієнтацією на майбутню професію, наприклад, безпосередньо пов'язану з математикою або її застосуваннями.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що вітчизняними та зарубіжними науковцями досліджено різні аспекти профілізації загальноосвітньої школи. Цю проблему вивчали в процесі висвітлення загальних теоретичних питань диференціації навчання вітчизняні дидакти Н.М. Бібік, М.І. Бурда, В.І. Кизенко, С.П. Логачевська, Л.І. Покроєва, А.П. Самодрин; російські дослідники П.С. Лернер, В.М. Монахов, В.А. Орлов, А.А. Пінський, А.В. Хуторський; білоруські науковці Г.М. Бунтовська, Л.М. Рожина, Н.О. Циркун; західноєвропейські вче-

ні, а саме: естонські Х.Й. Лійметс, І.Е. Унт; німецькі Дж. Бастіан, Х. Гудіанс, А. Комбе; англійські Дж. Волфорд, П. Гордон, Д. Дин, Р. Олдріч; а також американські дослідники Л. Кремін, М. Куртіс, Т. О'Брайн та інші.

Психологічні особливості профільного навчання розглядаються у дослідженнях В.М. Алфімова, Л.І. Божович, В.В. Давидова, С.Д. Максименка, С.Л. Рубінштейна, Е.П. Ямбурга. Історичні аспекти розвитку профільного навчання, які розкривають етапи його становлення, висвітлені в працях Г.Г. Ващенко, М.К. Гончарова, В.І. Ревякіної та інших. Зарубіжний досвід реалізації профільного навчання проаналізовано у працях Н.М. Воскресенської, О.І. Локшиної, Н.В. Семергей, М.І. Сметанського, І.І. Сотніченко. Вагомим внеском у розроблення організаційних засад профільного навчання в загальноосвітній школі державної форми власності стали праці І.Л. Лікарчука (вивчається елективне профільне навчання), А.О. Остапенка, А.Ю. Скопіна (розкривається різновіковий розподіл профілів), І.В. Фролова (аналізується внутрішньокласна профільна диференціація), А.В. Макачук, Н.К. Райсвіха (характеризується дистанційне профільне навчання) тощо.

Методичні аспекти профільного навчання з окремих дисциплін (математики, інформатики, фізики, медицини) розглянуто у кандидатських та докторських дисертаціях Т.П. Гордієнко, М.І. Губанової, Л.В. Жовтан, Т.Б. Захарової, О.В. ЛосєвоМ.А. Пригодій, І.М. Смірної, Я.В. Цехмістер, О.П. Шестакової. Організацію профільного навчання учнів середньої школи Німеччини й основної школи Австрії проаналізовано в кандидатських дослідженнях М.М. Авраменко і Л.П. Фаннінгер. Кандидатські дисертації С.Є. Вольянської, М.К. Піщалковської присвячені проблемі профільного навчання старшокласників у системі роботи загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіону. У докторській дисертації Н.І. Шиян обґрунтовано концепцію розвитку профільного навчання в загальноосвітній школі сільської місцевості.

Аналіз дисертаційних досліджень, пов'язаних із організацією профільного навчання учнів середньої школи дає змогу виділити низку досліджень, в яких

розкриваються фактори формування стійкого інтересу студентів коледжу до обраної професії (Шаповалов А. Д.), методика та педагогічні умови готовності старшокласників до професійного самовизначення в умовах профільного навчання (Мартіна Н. К., Гапоненко А. В., Кожевникова М. Е.), формування професійних намірів старшокласників в умовах профільного навчання (Губанова М.І.), поетапна (профвідбір, профорієнтація, профадаптація) підготовка старшокласників до педагогічної професії вчителя фізики в багатопрофільному ліцеї (Кнорр Н.В.), початкова загально педагогічна підготовка з метою формування у старшокласників інтересу до педагогічної діяльності на матеріалі профільних педагогічних класів (Мухіна Т.Г.), організаційно педагогічне забезпечення розвитку математичних здібностей школярів у процесі профільної диференціації (Макарова С. М.).

Організація профільного навчання розглядається як основний напрямок модернізації освіти. У Концепції профільного навчання у старшій ланці середньої освіти [4] акцентується увага на створенні умов для диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку здібностей, вибору учнями індивідуальних освітніх траєкторій, у відповідності з їхніми здібностями, нахилами і потребами. Проблемами профільної диференціації і шляхами її практичної реалізації займалися такі дослідники, як Г.Г. Гузеєв, Г.В. Дорофєєв, А.Ж. Жафяров, Ю.М. Колягін, Л.В. Кузнецова, Г.Л. Луканкін, В.М. Монахов, В.А. Орлов, С.Б. Суворова, В.В. Фірсов та ін.

Проте, проблема організації профільного навчання для розвитку певних здібностей не стала предметом спеціальних досліджень. Так, мета навчання математики в класах математичного та фізико-математичного профілів полягає у забезпеченні загальноосвітньої підготовки з математики, необхідної для успішної самореалізації особистості у динамічному соціальному середовищі, її соціалізації, і достатньої для успішного вивчення фізики та інших, в першу чергу, природничих предметів, продовження навчання у вищих закладах освіти за спеціальностями, або безпосередньо пов'язаними з математикою, або за спеціальностями, де математика відіграє роль апарату для вивчення й аналізу законо-

мірностей реальних явищ і процесів. З цієї точки зору вважаємо за доречне звернутися до напрацювань В. А. Крутецького, який зараховує до фахових здібностей учителя математики такі:

- > широкий математичний кругозір;
- > абстрактне мислення ;
- > математичний стиль мислення ;
- > просторова уява ;
- > математична інтуїція ;
- > математична пам'ять. [2, с. 31].

Є всі підстави вважати, що розвиток цих здібностей сприятиме професійній орієнтації старшокласників у профільному навчанні, але ця теза потребує ґрунтовних досліджень.

Висновки. Накопичений досвід підготовки школярів до осмисленого вибору професії свідчить, що ефективність профорієнтаційної роботи при безперечній її корисності ще незначна. Необхідний індивідуальний підхід, а також максимальне використання усього арсеналу профорієнтаційних можливостей навчально-виховного процесу в школі, створення і впровадження педагогічних технологій, орієнтованих не тільки на підвищення рівня знань старшокласників, але й на розвиток професійного самовизначення, тобто діяльнісно-змістової єдності у майбутніх спеціалістів. Профільний підхід до організації навчання у старшій школі значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії та створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільне навчання спрямоване на формування ключових компетентностей старшокласників, набуття ними навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти. Подальших досліджень при цьому потребують питання методичного забезпечення профільного навчання, спрямованого на професійну орієнтацію старшокласників.

Список використаної літератури.

1. Концепція профільного навчання в старшій школі (з коментарями та запитаннями) // Підруч. для директора. – 2003. – №11-12. – С.4-12
2. Крутецкий В. А. Психология математических способностей школьников / В. А. Крутецкий – М.: Просвещение, 1968. – 431 с.
3. Писарева С. А. Профильное обучение как фактор обеспечения доступности образования: российское видение: Рекомендации по результатам научных исследований / Под ред. акад. Г. А. Бордовского. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. — 84 с.
4. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі Наказ МОН № 854 від 11.09.09 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4827